

**ПРАБЛЕМЫ ПЕРАКЛАДУ
ФАЛЬКЛОРНА - МІФАЛАГІЧНЫХ АЛЮЗІЙ І РЭМІНІСЦЭНЦЫЙ**

Перакладчык павінен валодаць не толькі мовай арыгіналу, але і значным аб'ёмам фонавых ведаў пра твор, які перакладае, яго аўтараў, а ў шырокім сэнсе – пра гісторыю і культуру той краіны, у якой тварыў ці творыць аўтар арыгінала. І бадай што, цяжэй за ўсё бывае выявіць, усведаміць і правільна перадаць алюзіі, рэмінісцэнцыі і іншыя дачыненні з фальклорным і міфалагічным матэрыялам. Часам перакладчык можа яго проста не заўважыць. Так, В. Сёмуха ў перакладзе аповесці І. Крашэўскага «Апошнія хвіліны пана ваяводы» не звярнуў увагі на тое, дзеля чаго ўспомнены ў арыгінале нейкі Петравін. Ён нават няправільна расчытаў гэтае прозвішча і пераклаў яго як Пятровіч. Між тым тут утрымліваецца згадка пра польскае паданне аб жыцці Святога Станіслава. Там гаварылася, што шляхціц Петравін прадаў Станіславу сваю вёску і неўзабаве памёр. Праз тры гады спатрэбілася пацвердзіць акт продажу, але сведкаў у Станіслава не было. Тады па ягонай малітве Петравін уваскрос і даў патрэбнае сведчанне. У польскай мове гэтая легенда адбілася ў шырока бытуючым параўнанні: «Як Петравін з труны». В. Сёмуха перакладаў твор, які не быў пракаменціраваны аўтарам, ды для польскага чытача тут каментарый і не быў патрэбен, яму гэтая легенда ў часы, калі пісаўся твор, была вядома, а, магчыма, вядома і цяпер. Перакладчыка ж гэтае месца не навяло на думку пацікавіцца, хто такі Петравін, з якой прычыны пра яго ўпамінаецца ў тэксце.

А вось аўтару гэтых радкоў той самы выраз сустрэўся ў перакладзе «Крыжакоў» Г. Сянкевіча, дзе да гэтага месца ў арыгінале меўся патрэбны перакладчыку каментарый, што і дало магчымасць перакласці яго правільна, і, у сваю чаргу, пракаменціраваць для беларускага чытача.

У тым жа творы ёсць яшчэ адзін цікавы прыклад, звязаны з тэмай. Некалі, чытаючы «Крыжакоў» па-руску, аўтар гэтых радкоў звярнуў увагу на наступны эпізод: *«Ксёндз Вышонек подкидывал на горящие угли новых поленьев, и, когда сырые дрова начинали жалобно сипеть, говорил: «Чего жаждешь ты, душа, страждущая в огне чистилища?»* Было незразумела, чым былі выкліканы такія словы? Чаму ксёндз прамаўляў іх заўсёды, калі дровы пачыналі сіпець? Прычым тут душа? На самай справе, калі сырыя сасновыя дровы пачынаюць гарэць, часам чуецца не сіпенне, а жаласны гук, падобны на чалавечы стогн. З гэтым звязана павер'е, яно бытуе не толькі ў Польшчы, але і ў Беларусі, і я чуў яго ад маці. Яна ў такіх выпадках гаварыла, што гэта енчыць пакутная душа. У арыгінале ў гэтым месцы сказана так: *«Ksiądz Wyszoniak dorzucił wówczas na węgle nowe bierwiona, a gdy zapiszczało co żalostnie w szczapie, jako często bywa przy świeżym drzewie, mowił: «Duszo pokutująca, czego żadasz?»* Тут, можна сказаць усё растлумачана, аднак перакладчыца гэтага твора на рускую мову А. Ягорава не толькі не ведала народнага павер'я, але, мабыць, не жыла ў вёсцы і ніколі не

сустракалася з падобным. Мне падалося недастатковым перакласці гэтае месца бліжэй да арыгінала. Яго неабходна патлумачыць, хоць гэта і выходзіла за межы перакладу, што і было зроблена.

Між іншым, згаданае вышэй павер'е сустракаецца і ў першай частцы Міцкевічавых «Дзядоў»:

*Czyscowc duszeczki! W jakiegokolwiek świata stronie:
Czyli która w smole płonie,
Czyli marznie na dnie rzeczki,
Czyli dla dotkliwszej kary
W surowym wszczepiona drewnie,
Gdy ją w piecu gryzą żary,
I piszczy, i płacze rzewnie;
Każda spieszcie do gromady!*

Вось як гэтае месца перакладзена на беларускую мову К. Цвіркам:

*Гэй, чысцовыя ўсе душы!
У вадзе вы ці на сушы,
Хай з іх кожная – ці тая,
Што ў смале густой палае,
Ці што, ушчэmlеная ў дровы,
На агні пішчыць у печы
(Ёй прысуд такі суровы),
Ці што ў багне, у макрэчы –
Адуюль сюды імчэце...*

Тут ужо мы маем справу не з алюзіяй, а з прамым пераказам павер'я, таму і пераклад яго не выклікаў праблем.

Пэўныя цяжкасці паўстаюць таксама пры перакладзе прыказак і прымавак, асабліва тады, калі яны не прыводзяцца поўнасю, а толькі згадваюцца. Падобнае сустрэлася мне ў перакладзе аповесці І. Крашэўскага «Паперы Глінкі». Адна з герайн твора папракае свайго жаніха, што ён доўга не прыходзіў да яе. Вось як гэтае месца было перакладзена:

«Панна Моніка пачала папракаць яго:

--Што гэта з васпанам сталася? Трэці дзень вы не паказваецеся мне на вочы! Што ўсё гэта значыць?

Піліп пацалаваў ёй руку.

--Бог сведка, каб толькі панна Моніка ведала, колькі ў мяне зараз работы! – пачаў ён апраўдвацца. – Звыш галавы! Сяджу дзень пры ночы! Дыхнуць некалі!

--Ну, ну! Што ты мне, васпан, раскажаш бабуліны казкі! – перапыніла яго прыгожая панна. – Усе вы такія! Як прыказка кажа: новае сітца на круку навісіцца, а старое пад лаўкай наваляецца. Пэўна, вы недзе новае сіта...

--Ці быў у мяне час думаць пра нейкае там сіта? – узмаліўся Панятоўскі. – Некалі было нават макулінкі на зуб узяць!»

Між тым у арыгінале панна Моніка прамаўляе толькі першую частку прыказкі, і яе тут жа перапыняе жаніх. Улічваючы тое, што гэтая прыказка

сустракаецца таксама і ў беларускім фальклоры (яна і была адшукана ў зборніку прыказак і прымавак), але цяперашняму чытачу шырока не вядома, давялося прывесці яе поўнасьцю.

Часам пэўныя падзеі, факты, якія ўвайшлі ў фальклор, цяпер ужо цяжка рэканструяваць, устанавіць не тое што ў перакладзе, але нават і ў роднай мове. Так, у дзяцінстве даводзілася чуць параўнанне, якое бытвала на Пастаўшчыне: «Як ксёндз Макшэцкі на лучайскім фэсце». У вёсцы Лучай, што недалёка ад Пастаў, ёсць касцёл, а вось што адбылося там з ксяндзом, мне пакуль не ўдалося ўстанавіць. Так і перакладчык можа апынуцца перад невядомасцю, нават калі ён добра ведае рэаліі быцця таго народа, да літаратуры якога ён звяртаецца.

Фальклорныя і міфалагічныя сюжэты, іх фрагменты, згадкі пра іх персанажаў і абставіны, у якіх яны дзейнічалі, часам неабходна ўзнаўляць аж да пранікнення за тэкст. Так, перакладчык вядомага верша Г. Гейне «Ларэля» Вільгельм Левік расказваў, што ён спачатку няправільна пераклаў наступныя радкі:

*В вечерних лучах алеют
Вершины дальних гор.
Над страшной высотой
Девушка дивной красы...*

І толькі тады, калі перакладчык пабываў у тым месцы, дзе, паводле легенды, сядзела Ларэля, ён убачыў, што проста адна скала на беразе Рэйна значна вышэйшая, чым іншыя скалы (але не горы), і ўлетку яе вяршыня даўжэй за іншыя застаецца асветленай сонцам на змярканні. Давялося перарабляць радкі перакладу, і ў выніку з'явіўся другі варыянт:

*Прохладен воздух. Темнеет.
Но Рейна глубь светла.
В лучах зари пламенеет
Высокая скала.
Там девушка, песнь напевая,
Сидит на вершине крутой.*

Пацікавіўся, як справіліся з адпаведным месцам беларускія перакладчыкі гэтага верша. Вось пераклад Ю. Гаўбіна:

*Спакойна на Рэйне... Ёгары
Іскрацца высокія горы
Агнямi вьчэрняй зары.
Цудоўная паненка
Сядзіць там ля самых нябёс.*

Вось як высока ўзнесена Ларэля ў гэтым перакладзе – аж да нябёс! Між тым, гор там няма, толькі адна скала ўзвышаецца над берагам. Бліжэй аказаўся пераклад Ю. Гаўрука, які інтуітыўна больш правільна ўявіў сабе ўвесь малюнак, хаця і не бываў у тым месцы:

*На захадзе палымнее
Вяршыня крутой гары.
Сядзіць там, уся ў праменні,*

Дзяўчына дзівоснай красы.

Здавалася б: што прасцей – ёсць тэкст арыгінала, нічога выдумляць не трэба, перакладай радок за радком, дый годзе. Але калі не ведаць таго, што стварае своеасаблівы «фон» арыгінала, у тым ліку і фальклорны, можна панесці пэўныя страты, а то і ўвогуле сказаць твор падчас яго перакладу.

ЛІТАРАТУРА

1. Гаўрук Ю. Агні ў прасторах. Выбраныя пераклады. Мн., 1975.
2. Крашэўскі І. Апошнія хвіліны князя ваяводы (пане каханку) // Крыніца. 1998. №3.
3. Міцкевіч А. Дзяды. Мн., 2001.
4. Перевод – средство взаимного сближения народов. М., 1987.
5. Sienkiewicz H. Krzyczasy. Panstwowy instytut wydawniczy. Warszawa. 1958.